

POPA IVAȘCU NUMELE A DOUĂ MAHALALE BUCUREȘTENE O CONFUZIE CE TREBUIE LĂMURITĂ

Oliver Velescu

În literatura istoriografică a Bucureștiului persistă o confuzie cu privire la spațiul unde era situată mahalaua Popa Ivașcu. Există o unanimitate de a amplasa mahalaua Popa Ivașcu pe malul de vest al Lacului Icoanei, iar biserica Pitar Moș (alt nume care așteaptă să fie limpezit) este atribuită acestui popă Ivașcu.

Însă!

În anul 1960 Nicolae Stoicescu¹, făcând referire la documente nepublicate în acei ani, din 1740 și 1745 afirmă, pe drept cuvânt, că mănăstirea Antim a fost construită în 1713 în mahalaua Popa Ivașcu.

Același fapt îl confirmă în 1961 și profesorul Ion Nanu în studiul său consacrat mănăstirii Antim: „Mănăstirea a fost construită în mahalaua popii lui Ivașcu, nu departe de Dealul Mitropoliei, la aproape 200 de metri spre Apus, pe locul unei biserici de lemn”².

Acest personaj, Popa Ivașcu, a existat într-adevăr. Documentele care-l atestă, cu proprietățile sale, au fost publicate de George Potra în anul 1982 el fiind contemporan cu anii când s-a construit mănăstirea.

Într-un zăpis din 1696, iunie 15, se poate citi: „Adecă eu Iosif călugărul care pe mirenie [m-am numit] popa Ivașcu din București, scris-am și mărturisit în acest al meu zăpis, ca să fie de bună credință la mâna lui Constantin logofăt”. În continuare se mai poate citi că popa Ivașcu, alias călugărul Iosif, „am vândut casele mele de aici den București, din mahalaua noastră cu tot locul curții, cu grădina cu pometul și cu pimnița din curte și cu jicnița și cu toate dichisele ce sânt pre lângă case...”. Pe verso-ul acestui act este următoarea însemnare: „zăpisul pentru locul cu casa ce am dat logofătului Constantin de pomeană la biserica Tuturor Sfinților”³. Logofătul Constantin din zăpisul de mai sus este același cu cel pomenit împreună cu soața sa Smaranda în pisania din 1713 ca ctitor al mănăstirii Antim.

Un loc de casă în mahalaua Popa Ivașcu se vinde la 13 februarie 1704 (Potra, II, p. 128).

1. N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, Editura Academiei, 1960, pag. 187, și notele 5 și 6 de la aceeași pagină.

2. Prof. dr. Ion Nanu, „Un monument de artă religioasă. Ctitoria mitropolitului Antim”, în „Biserica ortodoxă Română”, 1961, pag. 224.

3. G. Potra, *Documente privitoare la istoria orașului București*, Editura Academiei, 1982, vol. II, pag. 111.

Dar mai interesante sunt două documente din 1713 și 1716 care permit fără dubiu situarea mahalalei Popii Ivașcu în vecinătatea mănăstirii Antim.

Astfel: la 10 august 1713, Manea Ceaușul donează un loc de casă în mahalaua Popii Ivașcu, numele lui fiind trecut și în pisania mănăstirii Antim (Potra, II, p. 128), iar într-un alt act din 2 februarie 1716, Maria Milescu, băneasa, donează locul „ce este în Mahalaua Popii Ivașcu mănăstirii unde este hramul Tuturor Sfinților în orașul scaunului Bucureștilor” (Potra, II, p. 152). Maria Milescu figurează și ea în pisania de la mănăstirea Antim⁴.

La 1714, decembrie, 13 „popa Gheorghiu ot Sti. Nicolae ot Prund” vinde un loc în mahalaua Popa Ivașcu „dineintea Porții Golescului” (Potra, I, p. 262). La 17 iunie 1734 „Tudor ceaușul ot mahalaua Popii Ivașcu din București” vinde jupânesii Maria, jupâneasa dumnealui Panaiot grămăticul „casă veche, proastă, cu pimniță de lemn și cu locu de supt dânele pe cât cuprinde îngrădișul gardului de jur împrejur, până în grajdul clucerului Constantin Brăiloiu până la ulița ce merge la mănăstire... Și am scris eu popa Stanciul ot Toți Sfinții, întru martori mai mulți clerici, ot Toți Sfinții” (Potra, I, p. 336).

Mahalaua Popa Ivașcu din poarta mănăstirii Toți Sfinții a lui Antim Ivireanu dispăre din documente, ultima mențiune fiind în actul sus-citat din 1734. În 3 septembrie 1793 este amintită mahalaua mănăstirii Antim (Potra, II, p. 384).

Noua mahala numită Popa Ivașcu – biserica și mahalaua, cea de la Balta Icoanei – sunt amintite a fi din 1744, de către banul Mihai Cantacuzino în lucrarea sa din anul 1776, dar și de frații Tunusli⁵; nu cunoaștem însă motivele pentru care au fost denumite astfel.

Mahalaua o întâlnim într-un curios act datat [1790-1800] (Potra, II, p. 297) care cuprinde a „șasea jalbă” către Domnie și semnată de „Gheorghina văduva cu două fete și un fecior, ticăloasele din mahalaua Popa Ivașcu”⁶.

Gheorghina din documentul în cauză este amenințată de logofătul Panaiot, pe care-l bănuim a fi Panait Băbeanu, că vrea să o izgonească din casa pe care o stăpânește de peste șaiszeci de ani. Amănuntul care ne atrage atenția este faptul că în decursul vremii „am pus cu mare nevoie gunoi de am astupat”. Lipsesc amănuntele, subiectul propozițiunii, dar el poate fi lesne găsit dacă interpretăm că cele afirmate se

4. Aceste documente publicate de G. Potra în al doilea volum de documente (1982) au fost depozitate în arhiva Episcopiei Argeșului, începând din 22 martie 1787 când mănăstirea Antim a devenit metoh al Episcopiei.

5. Mihai Cantacuzino, *Istoria politică și geografică a Țării Românești, 1776*, traducere G. Sion, 1863; Frații Tunusli, *Istoria politică și geografică a Țerei Romanesci de la cea mai veche a sa întemeiere până la anul 1774*, ediția greacă 1806, traducere G. Sion, 1863.

6. Reamintim: afirmația: „mahalaua cu acest nume este amintită la 5 aprilie 1690” (N. Stoicescu, *op. cit.*, pag. 250) dar ease referă la cealaltă mahală Popa Ivașcu de la Antim.

referă la o practică curentă în epocă și subînțelese în suplica adresată domniei⁷.

Gheorghina, al cărei loc cuprindea și o porțiune din mlaștina situată pe malul de vest al bălții „Icoanei” (în mahalaua Popa Ivașcu), pentru a câștiga teren de grădină, a purces la operațiunea anevoioasă („cu mare nevoie”) de colmatare a bălțișului (I-a „astupat”), operațiune pe care ne închipuim că au făcut-o și vecinii ei și care a devenit în anii următori o preocupare în politica orașului, „cea de astupare” a „baltacurilor din Politie”⁸.

Noua mahala avea în 1798, 82 de case și aparținea de plasa Podul Mogoșoaiei, ca și mahalalele Batiște, Oțetari și Popa Rusu, situate „de vale” pe pârâul Bucureștioara. În anul 1810 au fost înregistrate 95 de case și 312 locuitori, din care 192 bărbați și 220 femei. La biserică slujeau doi preoți⁹. Mahalaua Popa Ivașcu este pomenită ultima oară în planul Boroczyn în ambele ediții. Un alt apelativ, „Pitar Moș”, numele bisericii și al străzii, se va impune din a doua jumătate a veacului al XIX-lea.

Biserica Pitar Moș a fost construită de zid, în 1795, în timpul domniei lui Alexandru Moruzi. Se mai afirmă că alături de ea s-ar mai fi construit și o bolniță care a servit la spitalizarea bolnavilor de ciumă, epidemie ce a izbucnit în București în anul 1795. În secolul al XIX-lea clădirea bolniței a servit drept azil „pentru oamenii nevoiași, neputincioși și bătrâni”, după cum scrie D. Papazoglu. Pisania veche a bisericii nu s-a păstrat. În noua pisanie din anul 1898 se consemnează anul construcției, dar și refacerea ei. A fost pictată de Fritz Elsner, artist care a avut mare căutare în primul deceniu al secolului al XX-lea. Mai trebuie semnalată și contribuția la restaurarea picturii din anii 1964-1966 a artiștilor Sofian Boghiu, Olga Greceanu și Mihai Moroșanu. În biserică este și o icoană a Maicii Domnului din secolul al XVIII-lea

7. Petre Coteș, „Unele date privind geomorfologia zonei orașului București”, în *„Probleme de geografie”*, X, 1963 a se vedea și Marcu Botzan, *Apele în viața poporului român*, București edit. Ceres 1984, pag 261. Amintim că în anul 1831 sunt legiferați prin Regulamentul Organic măsurile „Pentru scurgerea tuturor mocirlelor din orașul București”.

8. În anii de început ai secolului al XIX-lea s-a creat în spațiul românesc un curent de igienizare a așezărilor – sate și târguri – caracterizată de Cornelia Bodea „ca puncte clasice din orice program economic burghez”. În anul 1806 apărea la Arad *Cartea de îndemână pentru rânduiala economiei, lucrarea pământului și pentru plămădirea și păstrarea viteilor și a păsărilor casnice* tradusă de Grigore Obradovici, directorul școlilor românești din Banat. Prefața sa este „... un îndemn de îmbunătățire a economiei rurale... prin combaterea lenei și a tradiționalismului retrograd”: „Lăsați-vă oamenilor de vorbe slabe și scunde care aveți obiceiul să ziceți: așa au trăit bătrânii, așa vom trăi și noi. Căci aceste vorbe sunt ale oamenilor proști, întunecați la minte, celor sălbatici, varvari, celor leneși a celor ce tot le pute, le miroase”. **Între alte „povețe” li se cere oamenilor: „veți seca bălțile care cu vapoarea cea împuțită stârnesc și cu epidemii încât aerul din care se scornește și izvoresc boale multe și nimicioare oamenilor și dobitoacelor...”**. cf. Cornelia Bodea „Preocupări economice și culturale în literatura din Transilvania dintre anii 1786-1830” în *„Studii. Revista de Istorie”*, IX, 1956, nr. 1, pag. 95.

9. Oliver Velescu, *Catagrafia Bucureștiului* din anul 1810. O nouă lectură în *„Historia Urbana”*. XI 2003 și t.XII 2004.

lucrată la Athos de pictorul Kiril Cervenul.

Domenico Caselli, autorul serialului „Cum au fost Bucureștii odinioară” a publicat în anul 1936, în stilul lui fermecător, un reportaj istoric intitulat „Livedea Sacagioaicei din mahalaua Popii Ivașcu”¹⁰. Pentru interesul documentar, istoric și consemnare a vechilor tradiții din mahalalele bucureștene s-au reluat fragmente din acest articol pe care le-am inclus în prezentul studiu, considerându-le ca izvor istoric.

„Mai erau bărbați bucureșteni care acum 50-60 de ani își mai aduceau aminte de maidanul pitarului Moș Sârbul și de povarna mehtupciului menzilulilor domnești.

La această povarnă, un fel de cârciumă cu rachiuri și drojdie, se strângeau vătafii de harabagii și surugii domnești la taifasuri și zaiafeturi, în jurul unor mese de lemn, ospătându-se cu vin hermeziu, sau cu ravac, sau cu baș-rachiu.

Și își mai aduceau acei bătrâni aminte și de o livede ce era pe aci și care se numea *livedea Sacagioaicei*. Pe semne era o jupâneasă care se îndeletnicea cu vânzarea apei¹¹ pe la curțile boerești având la îndemână mai multe rânduri de sacale.

Câte nu schimbă vremea nemiloasă! Ce a rămas din toate cele ce am povestit până acum? Nimic! Doar o uliță care purta odinioară numele de *Poșta Veche*, (schimbată și ea acum în numele de *Niculae Golescu*)”.

„Pictorul francez Charles Doussault care a fost prin București între anii 1842-1845 și care era în bună prietenie cu Adolph Billecoq – agentul Franței la București – ne-a lăsat cu privire la viața acestor surugii felurite chipuri tipărite în *Album Moldo-Valaque*.

De la dânsul știm cum era o *Menzilhana* și cum se călătorea pe atunci cu menzilul”.

„Biserica la început (1774) a fost de lemn. După aceea Moș Sârbul și popa Ivașcu o fac de zid la 1795, iar peste 103 ani se reînnoiește (1898) pe vremea regelui Carol I”.

„A fost prefăcută în anul 1898, după o sută și trei ani pe vremea regelui Carol I, mitropolit fiind Iosif Gheorghian, prim-ministru, Dim. Sturdza și primar C. F. Robescu.

Pisania, cea de acum, nu pomenește cine a fost ctitorul de la 1795. Biserica însă a fost zidită – afirmă Domenico Caselli – al doilea rând de un preot numit Ivașcu și de un pitar¹² numit Moș Sârbul”.

„Acest nume Moș Sârbul pare-mi-se este o poreclă și ne duce cu gândul la acei bulgari zarzavagii cari locuiau prin mahalalele mărginașe ale Bucureștilor, și pe cari mitocanii noștri de acum 150 de ani îi numiau *sârbi*”.

„În vremea războaielor ruso-turcești din cele din urmă două veacuri (al 18-lea și

10. „Gazeta Municipală” V 1936, nr.213.

11. Se pare că meseria de sacagiu era curentă în preajma Bălții Icoanei de vreme ce o întâlnim și în pomelnicul bisericii Icoanei.

12. Nu poate fi vorba aici de rangul boieresc – pitar – ci mai degrabă cere aici înțelesul de meserie – brutar. Pitar nu poate deriva din Petru așa cum se afirmă în istoria bisericii postată pe Internet.

al 19-lea) populația băștinașe a mahalalelor mărginașe bucureștene a fost sporită cu o altă populație de peste Dunăre, cunoscută mai ales sub numele de sârbi, dar de fapt ea este bulgară.

Biserica Pitarului Moș Sârbul este însă mai veche și la început a fost de lemn cum pe atunci au fost mai toate bisericile din București.

Este arătată în lista bisericilor de lemn, tipărită de frații Tunusli în *Istoria Țării Românești* cu numele de biserică *Popii Ivașcu*, în anul 1774”.

Explicația lui Domenico Caselli ni se pare plauzibilă și o acceptăm.

SUMMARY

The article refers to a confusion connected to the same name of two distinct districts of Bucharest. The archive investigation involves documents, traditional mentions and denominations, architectural hints.